

Лідія Непоп-Айдачич

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

ЗАСОБИ СИМВОЛІЗАЦІЇ ТА СТЕРЕОТИПІЗАЦІЇ У ТВОРЕННІ МОВНИХ ОБРАЗІВ КВІТІВ У ПОЛЬСЬКІЙ МОВІ Й КУЛЬТУРІ

У цій праці автор аналізує польські номінації квітів (гвоздика, конвалія, незабудка, братки) як засоби символізації та стереотипізації їхніх рис. Розглядається, які стереотипні риси мовно-культурного образу відповідних квітів, відображені у загальнопольській та діалектних назвах, зазнали символізації, а які ні. Виявляються мотиваційні моделі виникнення християнських і польських народних символічних значень. Автор виконує дослідження, спираючись на засади когнітивної етнолінгвістики.

Ключові слова: мовна картина світу, стереотип, символ, мовний образ квітів, польська мова, гвоздика, конвалія, незабудка, братки, етнолінгвістика, когнітивна етнолінгвістика.

In this article the author analyzes the Polish nominations of flowers (Carnation, Lily of the valley, Forget-me-not, Pansies) as means of symbolizing and stereotyping their respective features. The author considers, which stereotypical features of the linguistic and cultural image of the respective flowers, reflected in the Polish and dialect names, have been symbolized and which have not. The article reveals motivational models of the creation of Christian and Polish folk symbolic meanings. The author performs research basing on the principles of cognitive ethnolinguistics.

Key words: linguistic picture of the world, stereotype, symbol, linguistic image of flowers, Polish language, carnation, lily of the valley, forget-me-not, pansies, ethnolinguistics, cognitive ethnolinguistics.

Поняття символу та стереотипу мають багату історію вивчення. Ми приймаємо визначення, запропоновані Є. Бартмінським: символ – це «уявлення предмета, яке сприймається як репрезентант іншого уявлення в межах більшої системи знаків»; стереотип – «уявлення предмета, сформоване у певних суспільних межах досвіду, яке визначає, чим предмет є, як виглядає, як діє, як сприймається людиною тощо» [1, с. 9]. Ці терміни є основоположними для авторів етнолінгвістичного словника, створеного під керівництвом

Є. Бартмінського [6]. Його концепція передбачає реконструкцію символічних і стереотипних рис елементів традиційної картини світу за принципами когнітивної етнолінгвістики [1, с. 16–17]. Наше дослідження опирається на зазначені принципи. Об'єктом вивчення в цій праці є образи окремих квітів (гвоздика, конвалія, незабудка, братки) у польській мові та культурі, предметом – номінації квітів як засіб символізації та стереотипізації.

Сильний аромат гвоздики послужив підставою для перенесення на неї назви з приправи. Остання є висушеними бруньками тропічного дерева, схожими на цвяхи, які асоціювалися з муками Ісуса. Разом із назвою *goździk* (діал. *gwoździk*), діал. *nalik*, *nolik*, *nelka* (від нім. *Nägelein*), *kliniec pański* (*kliniec* 'цвях', *pański* 'божий') на декоративну рослину була перенесена християнська символіка. Сама ознака сильного аромату регулярно актуалізується в контекстах та послужила підставою для появи діал. назви *karafijał*, *karafijoł* (тут і далі: детальну документацію для номінацій зазначено в статтях, до яких відсилаємо) [3, с. 99–100].

У християнстві конвалія вважається символом приходу Ісуса Христа. Польська назва *konwalia*, раніше також *konwalijum*, *konwalian*, походить від сполуки лат. *lilium convallium*, досл. 'лілія долин' (...). Також її називали *lilijką*, *lilią padolną*, *polną lilią* через схожість із лілією. Давні назви *łanie uszko*, *łanysz* пояснюються схожістю листя на вуха оленя. Різноманітність стереотипних рис конвалії відтворена в таких її номінаціях: діал. каш. *dzwonki majowe* – подібна до дзвіночків форма квітів; *majewé róże*, *majówka* – цвітіння у травні (пол. *maj* 'травень'); *kolczyki* – подібність до сережок; *końska grzywa* – схожість суцвіття на гриву; *gładysz* – гладкість листя; *gliśnik*, *rannyk* – лікувальні властивості; *śmietannik* – білий колір [4, с. 116–117].

Проте лише загальнопольська назва лягла в основу специфічного, християнського символічного значення. У діалектних же номінаціях відбиваються окремі стереотипні риси конвалії.

Польський мовний образ незабудки спирається на її назву *niezapominajka*, *niezabudka* (схпол.). Вигляд квітки мотивує низку символічних значень у польській, інших слов'янських та індоєвропейських культурах.

Номен *niezapominajka* походить від сполуки *nie-zapominaj* (*mnie*) 'не забувай (мене)'. Форма *niezabudka* запозичена зі східнослов'янських мов.

Питомою стпол. назвою є *żabie oczka*, яка вказує на зростання квітки на вологих луках та ін. вологих місцевостях, де є жаби. Номінації *ptasze oczka*, *modre oczko*, *Matki Boskiej oczka* підкреслюють схожість до форми очей. Назви *niebioska*, *modrzyki*, *barwa* мотивуються блакитним кольором квітів [5, с. 181–182].

Усі номінації сконцентровані навколо сприйняття незабудок як квітів, подібних до очей за формою та до неба за кольором, на що й спираються символічні значення.

Загальнопольською назвою квітки *Viola tricolor* є *bratki*, *bratek*. Сполука *fiótek trójbarwny* є буквальним перекладом латинської назви. Флороніми *bratki*, *bratek*, *braciszek* походять від конструкцій типу *brat-z-siostrą*, яка може скорочуватися також до *siostrzyczki*, *siostrzeńce* (Кашуби) [7, с. 63]. Легенда про несвідоме одруження брата й сестри та подальше їх перетворення на квітку виникла через різне забарвлення пелюсток.

Діалектні номінації братків вербалізують також інші їх стереотипні риси, серед яких неоднакова форма пелюсток (звідси легенда про мачуху й падчірок) (*macoszki*, *sierotki*); три складові частини (звідси символіка Трійці) (*potrójny fiótek*, *kwiat Świętej Trójcy*); схожість на

дзвоники (*dzwonki*); яскравість (*bléščk*); символіка страждань (*sierotki, wdówki*) та ін. [2, с. 334–340].

Можна зробити висновок, що найважливіша стереотипна риса кожного обстежуваного мовного образу квітки закріплюється в основній її назві та зазнає символізації. Мотивація цієї номінації залишається живою, бо підкріплюється етіологічними легендами. Часом ця риса, мотивація й символіка редуновліковані у діалектних власне польських і запозичених назвах. Менш важливі стереотипні риси закріплюються лише у контекстах та діалектних назвах.

Література

1. Bartmiński J. О „Słowniku stereotypów i symboli ludowych” // Słownik stereotypów i symboli ludowych / koncepcja całości i redakcja: J. Bartmiński, zast. red.: S. Niebrzegowska. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 1996. T. I: Kosmos. Cz. 1: Niebo, światła niebieskie, ogień, kamienie. S. 9–34.
2. Nepop-Aidachych L. Stereotypical characteristics of the pansy (*Viola tricolor*) in the polish language and culture // *Europa Orientalis. Studi e ricerche sui paesi e le culture dell'Est europeo*. 33 (2014). S. 331–342.
3. Nepop-Ajdačić L. Goździk // Słownik stereotypów i symboli ludowych / koncepcja całości i redakcja: J. Bartmiński, zast. red. S. Niebrzegowska-Bartmińska. T. II: Rośliny. Cz. 3: Kwiaty. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2019. S. 99–108.
4. Nepop-Ajdačić L. Konwalia // Słownik stereotypów i symboli ludowych / koncepcja całości i redakcja: J. Bartmiński, zast. red. S. Niebrzegowska-Bartmińska. T. II: Rośliny. Cz. 3: Kwiaty. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2019. S. 116–122.
5. Nepop-Ajdačić L. Niezapominajka // Słownik stereotypów i symboli ludowych / koncepcja całości i redakcja: J. Bartmiński, zast. red. S. Niebrzegowska-Bartmińska. T. II: Rośliny. Cz. 3: Kwiaty. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2019. S. 180–186.
6. Słownik stereotypów i symboli ludowych / koncepcja całości i redakcja: J. Bartmiński, zast. red.: S. Niebrzegowska. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 1996–2020. T. I–II.
7. Szadura J. Bratek // Słownik stereotypów i symboli ludowych / koncepcja całości i redakcja: J. Bartmiński, zast. red. S. Niebrzegowska-Bartmińska. T. II: Rośliny. Cz. 3: Kwiaty. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2019. S. 62–70.